

IZBOR IZ DISKUSIJA SA KOLOKVIJA "KAKVE NAM HUTBE TREBAJU?"

**Muharem
Hasanbegović**

UVODNA RIJEČ

Uvaženi Reisu-l-ulema, zamjeniče Reisu-l-uleme, uvažene muftije, profesori, glavni imami, dragi gosti, Selam alejkum.

Zadovoljstvo mi je danas kazati, što svi i znate, da je Glavni odbor Udruženja ilmije IZ u BiH, osnivajući, zapravo produžavajući život časopisa "Muallim", kao časopisa za odgoj i obrazovanje, što smatra svojim vrlo značajnim projektom, odlučio da časopis "Muallim" bude pokretač brojnih projekata u duhu sa svojim naslovom, zapravo sa svojim podnaslovom, a to je - odgoj i obrazovanje. Ovo je prvi projekt, ako izuzmemo sam časopis kao takav. Dakle, ovo je prvi projekt na kom se mi zajedno ovdje nalazimo. Projekt hutbi, bolje reći, s naslovom kako je definiran: "Kakve nam hutbe trebaju?". Ja ovom prilikom naravno ne bih govorio o tome šta je prethodilo određivanju naslova ovog kolokvija. Želim samo podcrtati hutbu kao medij, hutbu kao vjerski

propis, hutbu kao mogućnost danas. Rukovodilac vjersko-prosvjetne službe će u svom izlaganju to i sam kazati: na koliko mjesta u BiH se hutba drži, koji je to broj slušalaca hutbe, koji je to auditorij kome se gotovo 900 imama svakog petka obraća i koje su mogućnosti, na jednoj strani imama - hatiba, i, sljedstveno tome, onih ljudi kojima se oni obraćaju. Kolike to mogućnosti u sebi nosi? Da li mi postizemo taj cilj, taj zadatak, između ostalog i o tome će na ovom jednodnevnom kolokviju koji se sastoji od 7 saopćenja biti govora.

Mi danas treba da načnemo neka pitanja, zatim da ponudimo i odgovore na neka pitanja, i da se stavimo na raspolaganje Rijasetu Islamske zajednice za ustanovljavanje novih, kvalitetnijih oblika hatibskog rada. Meni je zadovoljstvo što mogu pozvati Reisu-l-ulemu da vama se obrati na početku ovog kolokvija. Hvala. Selam alejkum.

Iz uvodnog izlaganja Reisu-l-uleme dra Mustafe Cerića

Inne afdalel kelami kelamullah ve hajru hedji hedjuresulillah, ve šerrul umuri muhdesatuha, ve kullu muhdesetin bid'atun ve kullu bid'atin dalaletun ve kullu dalaletin finnar.

(...) Arapi su petak zvali *jevmul-arubeti kubra*, što znači vrijeme uoči subote, ili dan velike pijace, u kojem su se Jevreji pripremali za svoj sabat, tj. subotnji ili sedmični dan odmora. To je bilo vidno naročito u Medini, pa stoga neke predaje kažu da su se ensarije skupljale petkom radi zajedničkog namaza u Medini i prije Pejgamberove hidžre. Dakle, petak je bio dan kada su se oni skupljali i prije hidžre. Na taj način oni su htjeli imati razlog sedmičnog okupljanja i ukazati na različitost svog identiteta. Tako se prenosi da su se medinski muslimani jednog petka skupili kod *Es'ad ibn Zerare*, poznatog kao *Ebu Emama*, gdje su saslušali njegov vaz i klanjali dva rekata za njim kao imamom. Tom prilikom oni su promijenili ime i umjesto *jevmul-arubeti* petak su nazvali *jevmul-džum'ati*.

Ove podatke sam uzeo iz El-Kurtubijinog tefsira. Na svom putu do Medine, Allahov poslanik je u ponedjeljak, u mjesecu rebiul-evvelu 622. godine stigao u mjesto zvano El-Kuba, gdje je ostao nekoliko dana. Tu je udario temelje prvoj džamiji u islamu. Pejgamber je napustio mjesto El-Kuba u petak i zaputio se prema Medini. U vrijeme podneva zatekao se na imanju **Beni-Selime ibn Aufa**, u jednoj dolini, gdje su bili postavljeni temelji za džamiju. Ljudi su se skupili oko Pejgambera koji im je održao hutbu i to je bila prva hutba koju je Allahov poslanik održao u Medini.

Bilo bi jako značajno kazati o ovoj hutbi, i o razlogu zašto je petak postao petak, odnosno zašto je taj dan označen kao jevmul-džum'a. Ja sam htio samo na ovaj način da ukažem da je taj dan - petak, označen danom skupljanja muslimana, jer su Jevreji u Medini imali svoju subotu, a Nasranije (kršćani) - nedjelju. Naravno vi ste svjesni toga da Nasranije tada nisu bili značajni osim u Nedždu, osim nekih ostataka, ali na ponašanje muslimana i određivanje njihovog identiteta utjecali su više Jevreji u Medini negoli kršćani, negoli Nasranije, jer su oni kao zajednica bili značajniji brojem i utjecajem u Medini, i zato što su oni više držali do svoje nauke. Ova Alejhisselamova hutba je protkana kratkim kur'anskim ajetima. Ima samo konkretne upute. Nema proklamacije nikakve. Hutba koja treba da bude model za kasnije hutbe je hutba Alejhisselamova hutba na Oprosnom hadžu (*fi hadžet-vede*). Čini mi se da se rijetko kada može naći jedan

tekst sa kojim su svi izvori suglasni, gotovo u cjelosti, kao što je ova Alejhisselamova hutba, koliko sam ja mogao da provjerim klasična djela, počevši od Ibn Hišama, Ibn Ishaka i dalje, sve što historijske knjige prenose. Postoje neke varijacije, ali je suština sadržaja ove hutbe ostala autentična i svi su ponavljali isto. Zbog važnosti te hutbe dozvolite mi da vam pročitam na arapskom jeziku kako Alejhisselam počinje tu hutbu, što je, naravno, proizašlo kasnije u fikhu kao propis kako hutba treba da glasi. Alejhisselam u toj hutbi kaže: *Innel hamde lil-lahi . . .* Na temelju ovog teksta kasnije fukaha, među kojima se naročito ističe Šafija, i šafijski učenjaci, su dali definiciju. Dakle, hutba mora imati hamdale, to je početak, zahvala Allahu dž. š. Hutba mora imati salavat na Božijeg poslanika. I hutba mora imati dovu za sve muslimane. Dova je drugom dijelu.

Hutba se dijeli na dva dijela, *el-hutba va'zije* i *el-hutba na'tijje*. El-hutba va'zije je tzv. *el-hutba tavila*, el-hutba na'tijje je hutba *el-kasira*. Ova hutba - et-tavila, znači: hamdala, salavat i hutba tavila - tu je zapravo ta poruka koja pretpostavlja da onaj koji govori ima određene sifate. Ja sam rekao na početku da se ja ne sjećam da mi je ikad iko objasnio kako je hatib dobio ime hatib i zašto se on zove hatib. Imam - mogu da shvatim, mogu da znam, mogu da razumijem.

Naime, kao i ovaj izraz i mnogi drugi izrazi koji su prešli u islam, kojim je islam dao novo značenje, i ovaj pojam hutbe i hatiba je bio poznat prije islama. Postojala

su dva lika na pozornici predislamskog doba. Postoje *šair* i postoje hatib. Šair je pjesnik koji je svojom poezijom veličao i uljepšavao vrijednosti svoga plemena. Hatib je čovjek koji je znao da riječima iskaže ono što je njegovo pleme željelo da kaže drugome. Drugim riječima, hatib je glasnogovornik svoga plemena. Malo je hatiba bilo pjesnika, kažu. Šair je po samoj definiciji mogao biti lakše hatib nego što je hatib mogao biti pjesnik. Ali i hatib je biran samo po tome ako je mogao to riječima, prozom, pokazati dvije stvari: afirmirati svoje pleme i što više omraziti neprijatelja svoga plemena. Dakle, to je bio njegov zadatak. Hatib nije bio član esnafa, ili gilda. Postojali su razni zanatski poslovi, u kojima su se, recimo, šairi mogli družiti međusobno. Oni su predstavljali jedno udruženje. Oni su prenosili to na svoje sinove. To je bilo nasljedno. Hitabet je jedan od zanata koji se ne može prenositi nasljedstvom. Dakle, to nije gild, to nije esnaf, nego hatib postaje onaj koji se svojim hitabetom dokaže da ga ljudi hoće slušati i da ono što ljudi očekuju od njega on zna da im kaže. To je hatib. Ko su bili hatibi? Hatibi su obično bili pročelnici plemena, ali bili su i ratnici. Nakon ratnih uspjeha samo onaj koji je vodio određenu grupu, određenu vojnu u ratu i imao uspjeha nakon toga, mogao je izaći pred svoje pleme, pred svoj narod, i onda im govoriti da ga slušaju. Kasnije se to mijenjalo.

Alejhisselam je naravno najveći od svih hatiba, samim tim što je imao objavu, ali i ono što nije ušlo u korice

Kur'ana kao objave, i to se naravno smatra da je inspirisano vahjom. Kasnije je Ebu Bekr također imao svoje hutbe, kao i hazreti Omer i sve halife.

Historijski, braćo, meni ima jedna nejasna stvar. Ne znam koliko je ona bitna. Kada hatib postaje *spokesman* jedne organizirane zajednice? I kada se obavezuje, kada postaje obaveza da hatib više mora učiti, ne samo da ono koliko ima u sebi prirodnog, nego da mora i učiti kako da govori, odnosno šta da govori. Podsjetit ću vas da je Ibn Dževzije napisao jednu knjigu, u kojoj je naročito kritizirao i vaize. On govori u toj knjizi (*Kitabul-muzekkirin*. . .) kako su hatibi postali glumci koji jednostavno sa određenim manirima pokušavaju izmanipulirati mase, da tako pojednostavim.

Ebu Bekr se može uzeti nakon Božijeg poslanika kao najbolji egzemplar kako se govori. Ali, kada i na koji način hatib postaje obavezan da u organizaciji jedne zajednice mora imati na umu u kojem vremenu živi i kojim ljudima govori. Bilo bi zanimljivo vidjeti kako to i Ebu Bekr govori, kako hazreti Omer i kako se kasnije razvija to govorništvo, koje ponekad ima u sebi poruka, ali ponekad pokazuje samo vještinu govora.

Nama su ostale dvije stvari o kojima treba razgovarati. A to je - ko je hatib, kakav je hatib, ko su slušaoci i kako treba sa njima komunicirati. To je zapravo suština. To je pitanje ovog kolokvija i naš problem. Ja vam želim pokazati jednu knjigu. Ovo je

knjiga koju je napisao jedan orijentalista, porijeklom Englez (Richard Antun), koja je posvećena isključivo hatibu, jednom Lukmanu u Jordanu. Kompletna knjiga o njegovom životu, radu, njegovim hutbama, o njegovoj biblioteci, o njegovom odnosu prema džematu, o temama. On je ovdje napisao sve teme. Pratio ga je nekoliko godina, živio u njegovom selu i kroz to on je ustanovio da, zapravo, pravi utjecaj u muslimanskom društvu, u muslimanskoj zajednici dolazi od hatiba. On hatiba u ovoj knjizi naziva *cultural broker*, što znači prenosilac kulture. On ga posmatra kao link između tzv. visoke kulture, tj. ove industrijske ili gradske kulture, i seoske kulture. On je taj kulturni prenosilac koji prenosi kulturu u jeziku, i načinu ophođenja. On kreira, on oblikuje, oblikuje mentalitet tog svog svijeta.

U tom smislu ja očekujem da ovaj kolokvij koliko je moguće više bude primijenjena nauka, ne da bude fundamentalna nauka. Očekujem da kroz ovaj kolokvij date instrukcije Rijasetu Islamske zajednice šta treba da poduzme vezano za hutbe, ali ne da to radi Muharem-efendija u Vjersko-prosvjetnoj službi sa nekoliko svojih činovnika, nego da to bude obaveza koju ćete vi primijeniti.

Rifat Fetić

Ja sam jedan od rijetkih među vama koji nisu aktivni kreatori hutbe, već pasivni sudionik, odnosno konzument. Stoga je važno postaviti dilemu oko odgovora na pitanje koje i nosi naslov ovog kolokvija: Kakve nam hutbe trebaju? Ko, ustvari, treba i može dati pravi odgovor. Jeste li to vi, koji nudite taj proizvod, ili su to oni koji konzumiraju ono što vi nudite.

Držim da se problemu hutbe i hatiba može pristupiti dvojako:

- Jedan pristup je pristup ljekara i pacijenata. Hatibi su u ovom slučaju ljekari, i oni imaju ekskluzivno pravo i posjeduju znanje o tome što je pacijentu potrebno i što mu je činiti ako želi da bude zdrav. Ako pacijenti (džematlije) dolaze redovno na kontrole, odnosno ako vrše provjeru svog zdravlja, u ovom slučaju, duševnog, onda hatibi propisuju terapiju - odašilju svoje poruke i kažu: "Ako hoćete da budete dobri muslimani valja vam biti ovakav i raditi ovako." Dalje doktora (hatiba) ne interesira je li tu terapiju pacijent koristi ili ne koristi. Konačno to je njegov problem.

- Drugi pristup je pristup proizvođača i potrošača. U ovom slučaju su hatibi proizvođači, proizvode poruke. Proizvode ono što se zove javna poruka ljudima i šalju je na tržište vrlo velike i jake konkurencije. Ako govorite recimo o pristojnom oblačenju - vi šaljete poruku na tržištu gdje se pojavljuje još najmanje 10 sasvim oprečnih poruka i to vrlo dobro aranžiranih, dobro dizajniranih i dobro upakovanih. Ako uzmemo

ovaj drugi pristup, a on meni izgleda logičniji, onda bi hatib trebao da se ponaša kao proizvođač. Ako on proizvodi i nudi svoj proizvod konzumentima, onda je, naravno, logično da prije nego počnete proizvoditi nešto nužno je ispitati kakvo je stanje na tržištu i kakva je konkurencija, odnosno šta potrošači misle o vašim prvim uzorcima. Kako vaš proizvod kotira u konkurenciji ostalih proizvoda. Imajući u vidu da je ovo proizvod koji se ne može egzaktno mjeriti nikakvim mjernim instrumentom, onda jedini način da se prati kvalitet ovog proizvoda je posmatranje onih koji konzumiraju, odnosno posmatranje džematlija. Ovo se posmatranje naravno može vršiti na uprošten način, a to je da vi gledate i pratite vaš džemat, koliko vaše poruke djeluju na njegov život, do onih egzaktno-znanstvenih, a to su metode anketa i istraživanja i statističkog proučavanja.

Ja vjerujem da je u medresama matematika koja je odnedavno uvedena tako i koncipirana da učenici manje uče trigonometriju, jer mala je vjerovatnoća da će im ona ikada trebati. Pretpostavka je da se statistika više preferira, jer bez statistike, vršiti proučavanje i praviti analizu džemata to je skoro nemoguće.

Anketu koju je ovdje koristio Muharem ef. Omerdić u svom izlaganju proveo je na terenu Omladinski krug Rijaseta IZ. Nakon što smo obradili rezultate ankete imali smo osjećaj da ona ne odražava pravo stanje. Ja sam i danas čuo komentare glavnih imama da nije tačno da 47%

slušalaca kaže da je hutba odlična. Ne znam je li anketa istinita, ali ona je zaista tačna. To znači da je ona korektno provedena i da su ovo njeni pravi rezultati. Da li ona odražava pravo stanje na terenu - to može biti upitno. Šta anketa ustvari pokazuje? Ona ukazuje da džematlije još nisu spremne nepoznatom realizatoru ankete kazati o vama ono što stvarno misle. Oni o vama još govore poštujući autoritet koji je u vašoj ahmediji deponovan stotinama godina. Ali, budite ubijedeni, za desetak godina, generacije koje dolaze, neće čekati ankete. Oni će vam kad sidete sa mimbere odmah reći šta misle o vašoj hutbi, da oni više nemaju šta čuti kad dođu u džamiju i da je ono što se njima na internetu nudi mnogo suvislije i logičnije od onog što im vi govorite.

Hadžem Hajdarević

Dragi prijatelji, ovo smatram jednim jako bitnim momentom, bitnim datumom u organiziranju govora o islamu, i govorim kao neko ko je i sam konzument hutbi, a nažalost, nisam onaj koji je u poziciji da bude hatib. Zato mi je izuzetno drago što se Udruženje ilmije, odnosno Redakcija tromjesečnika "Muallim" odnosno oni koji su najpozvaniji za ovaj čin, odvažili pokrenuti temu "Kakve nam hutbe trebaju?" Kolega Aziz Kadribegović govorio je o jeziku naših hutbi u kontekstu razumijevanja jezika kao temeljne forme čovjekove komunikacije u prostoru i vremenu. A alim

Mehmedalija Hadžić već na početku svoga izlaganja naglasio je značaj koji islam pridaje riječi i, uopće, ljudskome govoru, jer sve što znamo, pamtimo, osjećamo, kanimo prenijeti drugima kao opće ili pak kao vlastito znanje, sve je pohranjeno u jeziku. Od kvaliteta jezičke forme ovisi i kvalitet sadržaja koji je prenesen u sistem odgovorajućih jezičkih znakova. Hatib koji se penje na mimeru okreće lice prema vjernicima, govori u uvjerenju da ljudima prenosi istinu. Biti vjeran toj istini - znači biti vjeran i svojoj izvornosti i izvornosti onih koji ga slušaju. Ali, artikulirajući određeni sadržaj, on se izravno određuje i prema onome što saopćava i prema samome sebi. Jer, Istina koliko god da je doživljavamo kao vrhovnu, konačnu sveprožimajuću istinu - njezina prezentacija, njezina interpretacija, njezina jezička kontekstualizacija može biti ponekad i laž. To je ono što krnji istinu i što može potaći sumnju u ono što istina u sebi nosi. Da pojednostavimo: jezik je pakovanje naših misli i emocija. Jezik je uvezujuća energija nastajućeg sadržaja. Bude li taj jezik krnjav, trošan, rashodovan, bude li loše pakovanje, onda će i, ma kolika istina donesena u jezičkoj formi, morati da trpi u onom univerzalnom trokutu u teoriji komunikacije: pošiljalac - primalac poruke - komunikacioni kanal. Zamislite samo kakvo je osjećanje primaoca poruke, hatiba ili primaoca poruke bilo kojeg drugog govornika, spisatelja ili korisnika jezika, koji umjesto suvisle jezičke komunikacije trpi neku nes-

retnu vrstu jezičke "komunikalizacije". Svaka istina doći će do primaoca poruke, samo kao istina kad bude oslobođena i najmanje interpretacijske laži. Temeljni problem u današnjim hutbama vidim u činjenici da su hatibi jako često skoštali u svojoj monološkoj svijesti: kako je samo on taj koji govori, koji saopćava, koji ni u kolikoj dijaloškoj formi nema povratnu informaciju, nema mišljenje o onome šta govori, kako govori od svoga primaoca jezičke poruke, onda on iz situaciono-interpretativnu laž istine koju iznosi nastoji pretvoriti u neku kvazi-autentičnost. Takvo stanje monološke svijesti prerasta u govorničku samodopadnost, uzoholjenost, u odsustvo volje da se funkcionalno poveže smisao tog komunikacionog trokuta: pošiljalac poruke - primalac poruke - komunikacioni kanal. A sudjelovati na bilo koji način u laži, makar u interpretacijskoj laži istine, jest zloupotrebjavati slobodu jezika i govora, kojim je Bog odlikovao čovjeka, ili da odemo još dalje - jest sudjelovanje u nekoj vrsti grijeha. A ovdje ne treba govoriti kako grijешiti znači podvaljivati redu, podvaljivati Božanskom zakonu. Znači, suprotstaviti naše sebične opozive, greške i koristoljubive kratkovidnosti. Grijешiti zapravo znači kvariti uređenje svemira, kako je to jednom rekao Deni Deružmon. Grijешiti u jeziku znači grijешiti u onome što smo već imenovali jednim od najvećih darova čovjeku. Hoću reći još samo slijedeće: Da bi hutba bila jedno od istinskih obilježja našega života treba voditi računa o

punom poštovanju onoga o čemu se govori i onih kojima se govori, tj. Osjećanje da hutba mora nužno imati dijaloški karakter. Koliko god da na hutbi govori samo hatib, dijalog se nastavlja u svijesti i osjećanjima onih koji su netom slušali hatibsku poruku. Monološka svijest prerasta u totalitarističku isključivost, u ideologiju i onda svaka moguća komunikacija ostaje besmislena. Hvala.

Dr. Ismet Dizdarević

Es-s-selamu alejkum,

Prateći današnja izlaganja i diskusije dublje sam shvatio potrebu naučnog istraživanja hutbe. Saopćenje Muharema Omerdića je jedan uvjerljiv pokazatelj potrebe za empirijskim sagledavanjem hutbe, uvjeta i širine njenog utjecaja. To je i podsticaj svima koji nastoje da hutba dobije onaj značaj koji može i treba imati. Potreba za primjenom naučnih spoznaja značajnih za ostvarivanjem onoga što hutba u sebi nosi je obaveza svih, a naročito Rijasetu. Zналаčka primjena savremenih psiholoških spoznaja omogućava bolje shvaćanje i emotivno prihvaćanje izgovorenog u hutbi. Teorijske i empirijske spoznaje socijalne psihologije, psihologije ličnosti i psihologije komunikacije su sigurna osnova i pravilna orijentacija u iznalaženju najboljih način transfera poruka hutbe. Ove spoznaje se mogu i trebaju utkati u procese obrazovanja mladih, u medresama, višim islamskim akademijama i islamskom fakultetu kako bi

oni, nakon završavanja školovanja, mogli uspješnije komunicirati sa vrlo heterogenom skupinom ljudi koji slušaju hutbu. Savremeno psihološko znanje je, uvjereni smo, potrebno i imamima i hatibima, i svakoj osobi koja u određenim uvjetima i vremenskim okolnostima drži hutbu. U toku današnjeg dana sam saznao od učesnika skupa da oni osjećaju ono što se u naučnoj psihologiji odavno zna - da je vrlo teško govoriti heterogenom skupu ljudi. Oni ističu da hutbu slušaju pojedinci različitog obrazovnog nivoa, različite dobi, različitog intelektualnog nivoa, različitog općeg pogleda na život.

Šta žele a šta realno mogu očekivati imami i hatibi u toku komuniciranja sa heterogenom skupinom pojedinaca? Žele da hutba bude shvaćena, emocionalno prihvaćena i u ponašanjima svakog pojedinca dje djelotvorna. Kako je moguće ostvariti ovaj poželjni cilj? Najveći utjecaj hutbe moguće je očekivati ako imami ili hatibi, riječima i ponašanjem, uspiju aktivirati sve tri dimenzije ličnosti slušalaca: kognitivnu, emotivnu i konativnu. Poruku hutbe svaki slušalac treba shvatiti, emotivno je doživjeti i nakon izlaska iz džamije, u svim životnim okolnostima u kojima se nalazi, aktualizirati.

Realno je očekivati da hutba, a naročito njen prvi dio u kojem je, kako ističe prof. Enes Karić, utkana Božija riječ, sama po sebi, budi duboka ljudska osjećanja i razvija potrebu da se doživljeno i očuva u svom intimnom svijetu i da se prenese na druge.

Međutim, poznavanjem osnovnih spoznaja iz naučne psihologije, posebno poznavanjem teorije i metoda transfera, moguće je očekivati dublje i trajnije efekte hutbe. Moguće je, zapravo, ići stazama koje nas pouzdanije vode i do uma i do srca i do najskrivenijih kutaka unutrašnjeg svijeta čovjeka.

Moguće i poželjno djelovanje hutbe je povezano i sa ličnošću i socijalnim statusom imama u džematu. Ugled imama u džematu zavisi od njegovih sposobnosti, znanja i umijeća komuniciranja sa džematlijama. Imam treba ispoljiti senzibilitet za ono osobno što, svakog pojedinca, čini onim što on jest, da razumije njegove potrebe i poteškoće, da ga doživljava empatično. On treba svhatiti i osjetiti šta je primarno u njegovom načinu razmišljanja, u njegovim osjećanjima, u njegovim interesovanjima. Ustvari, treba saznati šta džematlija želi čuti, šta ga raduje a šta rastužuje, šta najviše voli a šta ne voli. Džematlija, danas, traži pomoć radi bolje orijentacije u savremenom svijetu, u svijetu ispunjenom mnogim protivrječnostima, moralnim dilemama, u svijetu zasićenim mnoštvom informacija. Imam mu treba pomoći da nađe najispravniji put, da otkrije istinu u svijetu laži i poroka, da osjeti i spozna duhovne vrijednosti i da ga, kada ih spozna i emotivno osjeti, ohrabri na tom putu. Savremeno djelovanje imama u džematu nije samo držanje predavanja i pouka o opasnosti svih vidova društvenog zla (droga, alkohol, nasilje), već i razvijanje, u dušama svakog pojedinca s kojim komunicira

imam, sposobnost selekcije bitnog od nebitnog, dobrog od lošeg, istinitog od lažnog, ljudskog od neljudskog. Takvim djelovanjem imam mnogo pomaže ljudima u svom džematu, a tim činom ostvaruje plemeniti duh islama. Islam nije samo vjera. Islam je pravilan pogled na svijet, islam je velika filozofija, to je ispravna pouka iz života za život, to je radost življenja. U ovakvoj atmosferi džemata, hutbu imama džematlije će bolje razumjeti, intimnije prihvatiti i djelotvornije ostvariti u svom životu i životu svojih najbližih.

Vahid Fazlović

Jutros smo, na početku našeg rada, imali priliku čuti da kroz vjersko obrazovanje koje smo sticali nismo dovoljno pažnje poklanjali hutbi.

Zatim, govoreno je o primijenjenoj i fundamentalnoj znanosti. U skladu s tim, želio bih istaći da se u našim medresama upravo s nastavnim predmetom u čijem se okviru daje poduka o hutbi veoma mnogo eksperimentiralo. Na to ukazuje vrlo česta promjena imena ovog nastavnog predmeta, kojeg smo nazivali imamet, muallimat, hatabet, govorništvo, da'va (vjerovatno ima još i drugih imena), a još bi očitija bila potvrda našeg nekonzistentnog odnosa prema ovom nastavnom predmetu ako bismo analizirali njegov programski sadržaj. I dan-danas, to je već nekoliko puta konstatirano, ne možemo biti zadovoljni kako se ovo praktično područje izučava u medresi. Kada se unutar njega o hutbi,

kao o važnom sadržaju, govori mahom se sve svodi na memoriranje arapskog teksta, kao sastavnog dijela hutbe. Šire, o drugim važnim aspektima hutbe, učenicima se ne predaje. Stoga bi bilo nužno da se programski koncept ovog nastavnog predmeta adekvatno primjeri njegovoj značajnoj svrsi praktičnog osposobljavanja budućeg imama i hatiba za kvalitetno djelovanje u džematu.

U *Vodiču za islamsko djelovanje* se mogu pročitati uputstva kako pripremati saopćenja, intervjue i neke druge vidove komuniciranja. Smatram da mi u Islamskoj zajednici imamo kompetentne alime koji su kadri da odgovore na pitanje kako u ovom vremenu hutbu kao poruku koncipirati. Saslušali smo navode o obrazovnoj strukturi naših imama, koji su, u pravilu, i hatibi. S obzirom na ovu činjenicu, na koju je i Zijad-ef. u svom izlaganju reflektirao, bilo bi krajnje opravdano da se pristupi izradi priručnika za hatibe, što je i ranije spominjano, putem kojeg bi se pokušalo hatibima pomoći, kako bismo generalno unaprijedili kvalitet hutbe.

S druge strane, mislim da bismo mi mogućnosti koje u ovom trenutku imamo, mogli efikasnije koristiti. Riječ je, naravno, o našem htijenju da maksimalno ozbiljno svojim poslovima pristupamo, pa i u svojstvu hatiba. S tim u vezi bi bilo veoma važno da osjećamo veću potrebu da se sve što radimo objektivno ocjenjuje i valorizira. U dosadašnjim programima rada Islamske zajednice kritički se prilazilo imamskom i mualimskom radu. Nedavno je Rijaset Islamske

zajednice proveo ispite iz Kur'ana za sve imame. Ovakvih i sličnih ispita bilo je i ranije. Zatim, nađeni su putevi da se ustanovi kvalitet rada mualima. Organiziraju se takmičenja na vjerskoj pouci. Na terenu se uglavnom zna ko su najbolji mualimi, te se oni povremeno i nagrađuju. Međutim, hutba naših imama nije ocjenjivana. Nije mi poznato da smo mi do sada pokušali da dođemo do instrumentarija, putem kojeg bismo izveli rezultate rada na području hatabeta.

Trebamo imati na umu da naše džematlije veoma pažljivo analiziraju sadržaje hutbe. Sigurno je da oni najčešće komentiraju hutbu imama u odnosu na sve ostale njegove aktivnosti. Imao sam priliku da u razgovoru čujem šta misle veoma cijenjeni slušatelji hutbi. Kazali su da govor kojeg imam drži u džamiji na mimeri treba u sebi sadržavati jaču vjersku i duhovnu poruku. Ljudi trebaju ovakvu poruku i hutba petkom je jedinstvena prilika da je oni čuju. Dakle, jezik hutbi treba da bude vjerski - duhovni jezik, kojim će se progovoriti, dakako, o savremenim problemima. Aktuelnoj temi hutbe treba pristupiti iz vjere, specifičnim, nesvakidašnjim jezičkim stilom i porukom koja se toplo prima na srce i dušu, te potiče i usmjerava misao. U ovom tonu je upečatljivo govorio dr. Karić.

Želio bih da zaključim da mi na ovoj ravni možemo veoma brzo ostvariti napredak, ukoliko se, s jedne strane, ponude adekvatne stručne instruktivne smjernice o hutbi, te ako budemo od svih hatiba zahtijevali ozbiljniji i odgovorniji odnos prema

hutbi, s druge strane.

Uvjeren sam da dobro osmišljene i temeljite rasprave, kao što je ova današnja, predstavljaju dobar način za popravljavanje stanja u ovom području.

Remzija Pitić

Zahvaljujem organizatoru što se u nazivu ovoga skupa nalazi termin - kolokvij, koji razumijevam kao razgovor naš zajednički o nekom pitanju, u ovom slučaju vrlo važnom pitanju: "Kakve nam hutbe trebaju?" Držim da nam nedostaje otvorenih razgovora, rasprava, pa čak i uobičajene komunikacije, bez grča. Ja sam, ako se ne varam, najmlađi u ovoj sali. Stoga mi ne mojte zamjeriti zbog eventualne treme ili pogrešaka u izlaganju.

Danas smo ovdje čuli lijepih i korisnih izlaganja. Nije mi namjera šire elaborirati pojedina pitanja postavljena u tim izlaganjima, nego ću pokušati biti praktičan. U tom smislu predlažem ovome skupu slijedeće:

1. Pitanje da li imati hutbe koje će se raditi u jednom centru a potom ih slati hatibima ili prepustiti da svaki od njih priprema hutbu nije jednostavno kako se u prvi mah čini. Stoga držim da "dirigirane" hutbe treba imati, ali povremeno, a da se ipak hatibima prepusti sloboda odabira tema i obrade hutbe. Naravno, dobro bi bilo da se hatibi upute na literaturu, te da se objave neke zbirke hutbi koje već postoje u rukopisima ili koje su ranije objavljivane, a nema ih trenutno u prodaji. Također, kod "dirigiranih"

hutbi ne bi trebalo insistirati na cjelovitom tekstu nego samo naznačiti šta, kako i koliko se treba kazati.

2. Muharem ef. Omerdić predstavio nam je ovdje statističke podatke o obrazovnoj strukturi hatiba iz koje vidimo da je veći broj hatiba sa nižom nego, primjerice, sa visokom stručnom spremom. S tim u vezi želim predložiti jedan od načina kako možemo već danas poboljšati obrazovnu strukturu hatiba za nekoliko procenata. Radi se o iznalaženju modaliteta da se profesori medresa, FIN-a, IP-a, muftije i glavni imami obavežu da imaju, ako ne uvijek a ono povremeno, obavljati hatibsku dužnost. Ovdje bi se trebalo precizirati koji je to tačno broj, i da to ulazi u redovne obaveze spomenutih ljudi.

3. Hutba je najjači medij kojeg muslimani uopće mogu imati, bez obzira koliko mi sutra koristili internet i druga dostignuća moderne tehnologije. Tako i internet možemo iskoristiti kao servis hutbe. Primjerice, mogli bismo hutbe koje u Hadži Durakovoj džamiji drži Zijad ef. snimati u cjelosti i obrađene ili integralno ih staviti na Rijasetovu stranicu na internetu. Time bismo mogli ponuditi urnek većini hatiba i omogućiti im da svoje hutbe koje pripremaju poboljšaju i kvalitativno i kvantitativno. Naravno, ne mislim da ne treba koristiti i hutbe drugih, provjerenih i dokazanih hatiba. Naprotiv. Mislim da je ovo jedan od puteva edukacije hatiba u budućnosti.

Čestitam organizatoru ovog današnjeg skupa. Molim Boga da njegovi rezultati budu za dobro muslimana.

Fuad Sedić

Uz čestitke koje su već prethodile ovom kolokviju ili simpoziju o hutbi (kako god da ga nazovemo), nadam se da će i o drugim temama biti govora, kako ovjde u Sarajevu, tako, ako Bog da, i na terenu, po našim muftijstvima i medžlisima. Bezbeli, kada bismo govorili o pozitivnim stvarima ovog kolokvija ima ih dosta i mnogo ih je već spomenuto - to bi nas daleko odvelo. Međutim, krajnje dobronamjerno, pokušaću da ukažem na neke nedostatkte, spomenem neke primjedbe ili prenesem neka svoja razmišljanja, s ciljem da ubuduće ovakve stvari budu još bolje organizirane. Prva primjedba upućena organizatoru, (a i ja sam, izgleda među njima, budući da sam član Glavnog odbora Ilmije) vidim mali broj zvanica. Smatram da je danas trebalo popuniti ovaj amfiteatar i mislim da je prava šteta i propust što ovom kolokviju ne prisustvuje veći broj ljudi. Nedostaje veliki broj profesora kojih imamo po terenu, zatim glavnih imama i ostalih koji bi isustva sa ovoga kolokvija mogli ponijeti ostalim svojim kolegama na terenu.

Drugo je vezano za prethodna dva predavanja, na kojima čestitam našim izlagačima. Tu bih rekao slijedeće: treba praviti razliku između mesdžida (tj. mahalske džamije gdje se obavlja beš-vakat /pet dnevnih namaza/, a gdje se ljudi svakodnevno sastaju), zatim džamije u kojima se klanja džuma-namaz (i tu ih je veći broj iz raznih mahala, gdje se viđaju sedmično) i musalle na kojima se obavlja

bajram-namaz, gdje se sastaju ljudi cijele općine ili područja, i tu se ta velika masa svijeta viđa dva puta godišnje. Možda ne bi bilo loše - ako bi nam to vremenski uvjeti dopuštali - da se organizira zajedničko klanjanje Bajrama, ljeti ako ne može zimi, na nekoj poljani, ili u velikoj sali, gdje bi Reis-efendija držao hutbu) i tu bi npr. mogla prisustvovati većina Sarajlija. Tako nešto bi moglo biti i po muftijstvima, po centralnim džamijama i slično.

Slijedeće što želim spomenuti je da još uvijek imamo po terenu ljudi koji drže hutbe, a nemaju ni završenu medresu, ili čak ni jednog razreda, a o završenom Fakultetu (FIN) ili bar islamskoj pedagoškoj akademiji da ne govorimo. Treba ići ka poboljšavanju situacije na terenu i dizati nivo hutbi. Mi svi želimo dobro i zbog toga smo se danas i sastali, ali treba uvjetoati onima koji drže hutbe da u što kraćem roku završe medresu, jer pustiti da vjeru tumači onaj ko za to nije kvalificiran je slično kao kada bi budali dali pušku u ruke. Ja ne želim nikome da "otimam kruh" iz usta, jer ako je plaća u pitanju, onda neka takav klanja vaktove i obavlja neke druge imamske poslove, a zašto hutbu da ne drže fakultetski obrazovani ljudi, profesori sa FIN-a, akademija i medresa, kao što imamo lijep primjer situacije u Sarajevu i angažiranost većine profesora Medrese kao hatiba. Time podržavam prijedlog Pitića da u hutbe treba uključivati profesore i sve sposobne kadrove.

Što se tiče prakse Allahovog Poslanika, s.a.v.s, i njegovog načina držanja hutbi - mada je dosta toga rekao

prof. Karić - ja bih samo još spomenuo neke stvari. Poslanik, s.a.v.s., za sebe kaže da ("Utije dževamial-kelimi") mu je data rječitost i time je odlikovan nad ostalim poslanicima, a to je njegova mogućnost da sa malo riječi mnogo kaže. Također, je Poslanik, s.a.v.s, za hatibe rekao: "Od fikha i prave sposobnosti jednog hatiba je da mu hutbe budu kratke a namaz duži." O tome je bilo riječi danas, mada treba napomenuti da su i Poslanikove hute s vremena na vrijeme bivale duge jer su to bile vanredne situacije. Dakle, imamo redovne džumasne hutbe petkom a imamo i situacije kada bi se Poslanik, s.a.v.s., popeo na mimeru utrokom i održao dužu hutbu (kako to navodi i Ibn Kajjim u svom djelu "Zadu-l-mead").

Žao mi je što prof. Zijad Ljevaković nije pročitao svoj referat jer pretpostavljam da je on dosta toga spomenuo. Ovo što je spomenuto vezano za moral - on će meni halaliti ako imam i drukčije mišljenje - ako imamo neki problem u društvu i ako ga ne možemo riješiti, ne mora značiti da o toj problematici ne trebamo bar govoriti. A to koliko ćemo u tome uspjeti je druga stvar. Mi nemamo šerijatsku državu i nemamo tako jak budžet da mi možemo pomagati svakoj ženi, majci ili onoj koja se možda odala nemoralu zbog teške materijalne situacije, ali moramo nastojati da se takvim kategorijama društva pomogne onoliko koliko se može. Ipak sve to ne sprječaa da se ne govori o štetnosti nemorala i vjerski stav se mlra iznijeti i pojasniti.

Također, podržavam ono što je prof. Kadribeović

rekao da hatib ne smije hutbu zlouptrebljavati ili privatizirati, držati je kao neki svoj imidž. Dakle, nema niko pravo da privatizira vjeru i vjerske propise. Ja bih tu još dodao da bi i hatibi i službenici IZ trebali biti malo oprezniji u pogledu svojih privatnih nastupa i izjava; jer svaka izjava mene kao profesora, ili službenika IZ kod svijeta se doživljava i prihvata kao stav IZ, odnosno vjerski stav, a ustvari to je moje lično mišljenje o nekom pitanju. Mora biti jedna doza opreznosti, jer vrlo često imamo neželjene posljedice od takvih izjava.

Evo, privodeći kraju, da samo još nešto kažem o hutbama i našim obačanjima. Hatib treba imati iskren nijet kod obraćanja, jer u izreci stoji: "Ono što bude rečeno iz (od) srca dolazi do srca (slušalaca), a ono što bude rečeno samo sa jezika to ne dopire ni do uha." Dakle, treba voditi računa da hatib primjenjuje ono što govori, da s time živi i da to govori iz uvjerenja, ne bi li s Božijom pomoći taj njegov govor stigao do srca slušalaca kojima je upućen.

Također, trebamo imati na umu hadis u kojem Allahov Poslanik, s.a.v.s., kaže: "Li kulli mekamin mekam" - "Svaka riječ, svaki govor ima svoje mjesto" i da svaka situacija ima svoje specifičnosti i za sebe određenu hutbu ili obraćanje. Spomenuću izreku Ebu Hurejre, r.a., koji kaže: "Ja od Allahovog Poslanika, s.a.v.s., pamtim dvije posude (vreće, vrste) hadisa. Jednu pričam i prenosim i o njoj govorim, a ovu drugu kada bih ispričao ljudima - bila bi mi glava otk-

inuta." Dakle, Ebu Hurejre, r.a., imao je osjećaj šta u kojoj situaciji može i treba govoriti. (Da se ne bi pogrešno razumljelo da je Ebu Hurejre, r.a., neke hadise prikrivao i da ih nije ljudima prenio, Ibn Hadžer kaže da je on, r.a., sve te hadise prije smrti prenio ljudima a uglavnom su se odnosili na fitneluke /smutnju i sl./

Moramo voditi računa o tome šta i gdje govoriti, bez obzira što su to šerijatski propisi, ispravne stvari u nekim situacijama treba ocijeniti da li o njima govoriti ili ne. Kao primjer: krajnje krajnje netaktilno i bespotrebno bi bilo našem svijetu govoriti o tome da je dopušteno oženiti stričevku i tome slično. Treba imati u vidu i ono što se u fikhu zove "Običajno pravo".

Takve stvari treba izbjegavati govoriti kao i svaku drugu temu koja kod svijeta može izazvati smutnju i zabunu. Alija, r.a., kaže: "govorite ljudima o onome što oni mogu razumjeti i shvatiti, zar želite da oni zaniječuju Allaha i Njegovog Poslanika."

I završavam sa hadisom koji je Poslanik, s.a.v.s., ponekada u svojim hutbama govorio: "O ljudi, vi nikada nećete moći primijeniti sve ono što se od vas traži i što vam je naređeno, ali držite se sredine i radite onoliko koliko možete..." (Ebu Davud) i u drugom hadisu Poslanik, s.a.v.s., kaže: "Olakšavajte a ne otežavajte i obveseljujte i ne rastjerujte..."

Zahvaljujem i halilite ako sam malo oduljio, neka nam Allah, dž.š., pomogne.

Mustafa Spahić

Ferid efendija je meni ustupio dio svog vremena. Ja ću ukratko naznačiti o čemu vam govorim. Riječ je o razlici između hutbe i bilo koje druge vrste oblika i forme govora. Koliko ja znam, u islamu i iz islama, hutba je jedini farz, obavezujuća forma govora, sastavni, bezuvjetni dio obreda džume namaza. To je jedina vrsta govora, koja se izlaže - govori u tačno određeni dan, u tačno određeno vrijeme - vrijeme podne namaza. Kao sastavni dio džume namaza - hutba je *sui generis* govor. Govori se samo na određenim mjestima, musallama i džami-jama. A u pet izvornih ingerencija halife uz ifta, kada, emiru-džihad i hizba, spada i imamet. U okviru imameta u hilafetu, halifa, kod nas konkretno - Reisu-l-ulema, sastavni dio svojih ingerencija u okviru imameta on kao Reisu-l-ulema povjerava, molim vas, poslušajte šta vam kažem, povjerava, nikad ne prenosi, funkciju hatiba na konkretnog, odnosno postavljenog hatiba - imama. Zato svakog onog ko povjerenje ne ispuni - dizgin' nazad - i oduzima mu se ingerencija hatiba, vršio to - ne vršio Reisu-l-ulema. On ne može prenijeti, jer to je njegova izvorna funkcija u okviru imameta - hatabet. I on je suodgovoran za onog tamo ko kao hatib govori. Dakle, sa halife i Reisu-l-uleme se ne može prenijeti funkcija hatiba. Hutba ima minimalni, nužni sadržaj bez kojeg nije hutba. Hamd, salavat, da'vetullah i poruku. Usljed toga što je sastavni dio obreda džuma namaza - hutba kao govor na temelju Kur'ana, sunneta i

globalnih potreba ummeta, na razini realizacije u pojedinačnim džematima je jedina forma redovnog obaveznog govora u islamu, koja teče zato u okviru obreda, u formi monologa, monopola, monolita i monizma. To daje dvostruku mogućnost ali i opasnost. Opasnost leži u svodenju džematlija od strane hatiba na objekte i spavače u toku hutbe, ako je hatib Ebu-Dosadin i Sahibu-Drndalo i Ebu-Klepetalo, a hatiba na improvizatora. Hoću da kažem, bez obzira na takvu formu govora, koja takva mora biti zato što to spada u obred, hatib na hutbi izlaže Ulul-emr ili republiku, javnu stvar, a ne svoje konkretno raspoloženje ili neraspoloženje. Valja praviti razliku između hatiba kao čovjeka koji govori hutbu i retora. Hatib je čovjek koji govori istinu. Čovjek koji kazuje istinu u bitnom smislu prati izlaganje i sadržaj istine. Retor se u stanovitom smislu ponaša kao demagog i jedini efekat za kojim on ide je da što ljepše govori. Hatib koji kazuje istinu mora u nju vjerovati, mora je voljeti i u osnovi - mora poštovati džematlije kojima se obraća. Naravno da mi moramo u hutbe vratiti kriterije klasifikacije, kvalifikacije, sistematizacije, i standardizacije, o čemu je nešto dr. Sedić Fuad govorio. Muslimanima preko istovjetne životne poruke, bez obzira na raznolikosti, konkretne različitosti i potrebe u džematima treba hutba, a ne samo hutbe. Preko istovjetne poruke podjednako vrijedne za sve muslimane, čijem prenosiocu povjerenje ukazuje halifa, odnosno

Reisu-l-ulema, uspostavlja se akciono, funkciono, organizaciono, sadržajno i egzistencijalno jedinstvo muslimana. Ja sam apsolutno za to da se ko punjene patke imamima pišu hutbe, ali sam apsolutno protiv toga da hutba kao hutba za hiljadu džamija u Bosni nema poruku. Ako takve poruke ima - onda mi imamo hiljadu poruka, ali nemamo - poruke. I nemamo onda jedinstva. Na hiljadu mjesta po stotinu klanjača - to je sto hiljada klanjača koji isti dan u isto vrijeme, na istim mjestima - u džamijama primaju istu poruku. S obzirom na vrijeme - petak, mjesto hutbe - džamija, hutba ukoliko je stvarno hutba daje muslimanima svijest o vremenu i prostoru. Sadržaj hutbe koji je istina i na način na koji se kazuje "Bil hikme, ve mev'izetil hasene..." podučava čovjeka - muslimana na sadržaj, način i formu govora. Hutba je temelj, ona predstavlja permanentno obrazovanje odraslih. Njena je bit znanje, a znanje je proces a ne stanje. Hutba je posljednja i najozbiljnija forma obavezujućeg govora u islamu. Hutba je jedini, stalni, obavezujući, živi medij islamskog djelovanja. Ja sam bio ponuđen da nešto napišem, da ovdje o određenoj temi podnesem referat. Ali, ja to nisam bio u stanju učiniti sa svojim snagama i zbog vremenskih ograničenja, pa sam evo pokušao u ove tri-četiri minute da načnem neka pitanja. Hvala Vam.

Izet Terzić

Želeći da kažem nešto o efikasnosti hutbe htio bih da spomenem tri primjera, a to je

kada je jedan naš imam govorio o alkoholu. Svo vrijeme dok je pričao upirao je prstom u jednog čovjeka. Čovjek je pocrvenio. Kad je izašao upitao je imama: "Što na me pokazuješ, ne pijem ja alkohol." Čovjek uopće ne konzumira alkohol, a osjetio se pogođenim. Znači, to može biti jedna negativna strana za ljude koji puno dižu prst i upiru direktno u nekoga. Govoriti o onome što nije u redu kao alkohol, koji je majka svih zala - u redu. Ali da se upire prstom u čovjeka to je nezgodno.

Drugo što sam htio da napomenem jeste jedan zanimljiv slučaj, kada sam konkretno imao priliku da govorim nešto više o el-vahju, o jednom dijelu hadisa koji govori da je vahj objava kao blagodatna kiša koja se spušta. I nakon tog predavanja, nakon te hutbe, susrećem čovjeka koji je sav moker. "Šta je bilo?", pitam. Kaže: "Slušao sam tebe, ali ti si rekao da je kiša blagodat od koje čovjek bježi i krije se. Kad sam to od tebe čuo - ja sam pustio da pokisnem, i, evo - sav sam moker od te blagodati."

I treći primjer kako hutba može da djeluje na čovjeka jeste kada sam, boraveći i radeći jedno vrijeme na Butmiru, zamolio jednog kolegu da klanja džumu umjesto mene. Na hutbi je govorio o osobinama munafika, normalno kroz kur'anske i hadiske poruke. Znači, kur'anski ajeti i hadsi Poslanika s.a.v.s. bili su toliko jasni da su dali pravu sliku jednog munafika. Međutim, jedan hažija dolazi u Odbor

Islamske zajednice Sarajevo vjersko-prosvjetnom referentu, našem današnjem ambasadoru u Saudijskoj Arabiji, profesoru Senahidu Bistriću, i tuži mene. Ja dolazim kao optužen kod Senahida Bistrića. “Šta je bilo?” Kaže: “Došao je hadžija. Tužio te. Doveo si nekoga da ga napada, samo mu ime nisi spomenuo. Ko je taj?”

Uopšte stvarno nisu bila bitna imena, nego je čovjek opisao osobine munafika. Kad sam ispričao šta je bilo - profesor se samo nasmijao. Našao se hadžija, nažalost, u tom jednom izlaganju. Zahvaljujem.

Nazif Garib

Ja Vas sve skupa selamim i nadam se da ću biti vrlo kratak. Uz sve rečeno o kvaliteti i dužini hutbe ja bih bio još konkretniji. Smatram da hutba ne treba biti duža od pet do sedam minuta, i da se u tih pet ili sedam minuta može ukazati na mahane, nedostatke i probleme u proteklih sedam dana vezanih za džemat, odnosno da se ukaže na ono što bi džemat trebao poduzeti u narednih sedam dana. Ako bi hutbe bile i kraće od spomenutog, ali i sadržajnije - to bi bilo još i bolje, jer takve su bile hutbe Poslanika, s.a.v.s., a čuli smo i prvu rečenicu našeg Reisu-l-uleme: “Hajru-l-kelami kelamullah, ve hajru-l-hediji hediju resulillah.” Dakle, najbolje što se može kazati jesu riječi Allaha, dž.š., i najbolja uputa je uputa Allahovog poslanika, s.a.v.s., Ako se budemo oslanjali na ovakve stvari - kratko i

direktno ukazujući na konkretne probleme - onda će, sigurno, efekat biti još bolji.

Spomenuto je i pitanje hatiba sa nepotpunom stručnom spremom, kojih ima 169 na području cijele Bosne i Hercegovine. Na području Medžlisa koji predstavljam ima ih devet. Četvorica su, doduše, pred penzijom. Od njih devet dvojica hutbu drže u džamijama koje primaju najveći broj klanjača u Konjicu. Obojica njih bi bi u svojoj džamiji rado vidjeli dr. Karića na mimberi, čije mi se predavanje jutros itekako svidjelo. I ne samo njega, nego i bilo kojeg profesora sa Fakteta ili iz medrese. Podržavam prijedlog Remzije ef. Pitića da profesori sa Fakulteta i iz medresa te visokoobrazavni službenici Rijasetu budu hatibi na terenu (izvan Sarajeva). Posebno iz razloga što ovdje u Sarajevu, u nekim džamijama, zna biti pola i više muktedija profesora FIN-a i medrese, a vrlo mali broj ih je koji drže hutbu. Pored toga što ne drže hutbu zlo je još gore što kada neko od njih naiđe na nekog imama, koji se slučajno malo “provalio”, onda se u krugu profesora prepričaju vicevi o njemu. Kako se ne bi pričali vicevi o imamima sa nepotpunom stručnom spremom i srednjom stručnom spremom koji drže hutbu - izvolite, gospodo, pa dodite i održite Vi hutbu gdje god hoćete. Dat ćemo vam džamiju, mimberu. Održite gdje god hoćete hutbu. Nije lijepo da se priča o drugome, a da mi sebe izmaknemo u stranu.

Selamun alejkum.

Nezim Halilović

Hatib sam od prvog dana aktivnog rada u IZ-i i malo je hutbi koje sam imao priliku slušati kao džematlija, jer sam obično u poziciji onoga koji govori sa mimbera. Pokušat ću da prenesem svoje vlastito iskustvo, koje će možda nekome od pristunih koristiti i potaći ga da na sličan način priprema hutbu. Dok sam radio kao imam, hatib i mualim, imao sam priliku da budem u stalnom kontaktu sa džematlijama i osješćao sam šta je potreba samog džemata, pa sam shodno tome i pripremao hutbu. Međutim, danas kada sam samo hatib, suočavam se sa određenim poteškoćama u tom pogledu, jer nemam stalnoga kontakta sa džematom, a i džematlije koje dolaze su različitog nivoa obrazovanja i starosne dobi. U džamiji “Kralj Fahd” u kojoj sam hatib, svakog petka bude oko 3500 klanjača.

Mišljenje da hutba treba biti vrlo kratka ne podržavam iz razloga što moramo iskoristiti prisustvo velikog broja ljudi na džumi. Ako se hutba učini zanimljivom i životnom, u 15-20 minuta hutbe, moći ćemo kazati mnogo toga i to džematlijama neće biti uopće naporno i dugo. Uostalom, džuma je sedmični kongres muslimana, pa se mora i iskoristiti na pravi način.

- Od unazad otprilike godinu dana, počeo sam redovno pisati hutbe, na dvije stranice (jednom listu), a Visoki saudijski komitet umnožava je u dovoljan broj primjeraka, tako da svaki džematlija koji dođe na džumu ima priliku da ponese hutbu u pisanoj formi svojoj kući, pročita je ponovo, kao i njegovi članovi

porodice, rodbina i komšije. Također, se hutba redovno prezentira preko stranice Rijaseta IZ-e na internetu, kao i na još nekoliko islamskih stranica. Hutba se reemituje na "Radio Nabi" sljedećeg dana, kao i na "Radio Hajatu -

Studio Igman/Pazarić" i "Radio Hajatu - Mostar" - Hutbu počinjem pripremati osam dana prije, tako da dva dana (srijeda uveče) imam završenu hutbu i počinjem sa pripremom

slobodni naredne hutbe. Istu noć hutbu šaljem putem e-maila, kako bi se kako bi se narednog dana mogla staviti na stranicu Rijaseta. Naravno, veliko olakšanje za sve ovo je računar, internet, CD-ovi i druga pomagala. Važno je i

O MURASELI

Dževad Hodžić: Jedno je pitanje bilo vezano za muraselu. Inače, ja mislim da je murasela jedno pitanje o kojem bi danas mogli da razgovaramo, ili da možda iniciramo neko formiranje protokola ili institucije murasele, njeno dizanje na jedan viši, svečani nivo. Možda bismo danas mogli doći do nekog prijedloga o tome kako bi formalno trebalo ustrojiti dodjelu murasele. Kod nas je to ipak više neka anonimna institucija.

Dr. Mustafa Cerić: Vi ovdje kao organizatori registrajte pitanja... Ovdje je Muhammed ef. Salkić, generalni sekretar, da nam objasni kako se sad daju rješenja za hatibe. Ja znam, ali neka on izađe pa neka nam kaže. Mehmedalija ima izlaganje o šerijatskim aspektima hutbe. Ja ne bih sada ovdje da odgovaramo izravno murasela ili ne.

Mehmedalija Hadžić: Muraselu može dati i onaj ko već ima muraselu, znači može odrediti svog zamjenika.

Dr. Mustafa Cerić: Ali mi još ne dajemo murasele. Mi dajemo rješenja.

Dževad Hodžić: Ja bih sada zamolio, pošto se u više pitanja postavio problem murasele, a i hadži Reis-efendija je to predložio, da nam Muhamed ef. Salkić kaže kakva je sadašnja pravna i administrativna procedura oko murasele u Islamskoj zajednici.

Muhamed Salkić:

Hatibsko ovlaštenje podrazumijeva danas muraselu. Postavljenje za imama, hatiba i muallima dolazi iz nadležnog medžlisa IZ, i u tom zahtjevu se određuje da se dotični prima u službu samo za muallima, ili je on imam-hatib ili je imam, hatib i muallim. U zavisnosti, dakle, od podnesenog zahtjeva administracija Rijaset IZ priprema odgovarajuća rješenja. Najčešće su postavljena - imam hatib i muallim, ali ima postavljena i samo - muallim, a ima dosta postavljena -imam i hatib. Ranije je, dok je postojalo VIS, i Starješinstvo IZ, i dok su bila postavljena na dva nivoa, Starješinstvo IZ ispostavljalo rješenje za imama i muallima, a Reisu-l-ulema, odnosno VIS, je ispostavljao hatibsko ovlaštenje. Danas, dakle, imamo situaciju da u jednom rješenju imamo: imam ili hatib, muallim, ili sve troje: imam, hatib i muallim. Ta rješenja se dakle sva objavljuju u *Glasniku* kao službenom glasilu IZ.

Da odgovorim odmah i Ferid-ef. Dautoviću. Dakle, imami koji su dobili hatibska ovlaštenja sa nižom spremom - to je bilo još iz ranijeg perioda. Jedan veliki broj imama danas imaju hatibska ovlaštenja sa nižom spremom, i to su ljudi koji imaju trideset godina staža, koji su u službu iz odlazili sa jednim ili dva svršena razreda medrese ili sa imamskim ispitom. Neki su se od njih doškolovali. Međutim, jedan veliki broj od njih je ostao sa nižom spremom. Oni koji su imali tri razreda završene medrese ispunjavali su i to vrijeme uvjete da dobiju imamsko-hatibsko ovlaštenje. Ta ovlaštenja oni naravno i danas imaju. Otuda su i sa ovakvom kvalifikacionom strukturom važeća hatibska ovlaštenja, koja, kako kaže Muharem ef. Omerdić, nisu nikada povučena.

Mehmedalija Hadžić:

Kad se radi o muraseli ne može se stvar postavljati tako da današnji imami nemaju muraselu. Oni imaju muraselu koja je sadržana u rješenju koje je potpisao hadži Reis-efendija. Radi se, dakle, o ovlaštenju koje je on dao da se može vršiti hatibska dužnost.

Muhamed ef. Salkić je to odlično objasnio. Rekao je da je u ranijem sistemu bila su dva nivoa: nivo starješinstva za BiH, gdje su izdavana rješenja samo za imame i muallime, i bio je nivo VIS-a, gdje je Reisu-l-ulema potpisivao rješenja za hatibe. Ako je to danas objedinjeno u jednoj instituciji - to je Rijaset IZ, gdje Reisu-l-ulema potpisuje rješenje - onda je to murasela...

Ibrahim Begović: Ovdje praktički imamo dva stava ili dvije strane, koji naočigled izgledaju različite, a one se međusobno pomiruju. Riječ je o tome. Dakle, hatibima se daje murasela i Reis-efendija je u pravu, jer nije on potpisao ni jednu muraselu. Jest potpisivao rješenja. Rješenja hatibima nisu murasele u ovom smislu u kojem su ranije. Ona formalno jesu, možda šerijatski jesu. Pazite, rješenja se daju na određeno radno mjesto u određeno vrijeme, a murasela kad se izda hatibu ona traje. Rješenje postavlja imama u taj i taj džemat i to je prema zakonu i prema nekim ovim elementima. Ali, murasela rješava pitanje njegovog hatabeta čitavog života dok mu se ne povuče. Prema tome, potrebno je ovo korigirati u smislu da se počnu davati murasele, ali će se dati samo ljudima koji su tek dobili zaposlenje, jer većina ljudi ili možda čak i niko nije ni imao potrebu za muraselom, možda npr. u ovom periodu, jer su to bili premještaji itd. E tu je razlika.

poznavanje arapskog jezika, te neophodna literatura.

- Bilo bi vrlo bitno da što veći broj imama putem Rijasetove stranice objavi dio svojih hutbi, kako bi imali što bolji materijal koji može poslužiti za što bolje obrađivanje određenog pitanja. Uostalom, internet je postao jednim od vrlo važnih načina da'we, što mi nedovoljno koristimo.

- Ako je u našem kalendaru na redu neki od važnih islamskih događaja, hutba sama po sebi nameće i temu. U protivnom, temu hutbe biram sam, imajući u vidu aktuelnosti iz života Bošnjaka, stanje ummeta i sl.

- Smatram - da bi zaposleni doktori nauka i profesori na FIN-u, pedagoškim akademijama i medresama morali dati svoj doprinos u ovom pogledu, te da se aktivno uključe u hatabet kao jedan od važnih načina da'we. Apsurd je da imamo masu umnih ljudi koji konstantno dolaze na džumu kao slušaoci, a bar povremeno ne preuzmu ulogu hatiba, te na taj način ne daju novi impuls hutbi u dotičnom džematu.

- Nisam za to da se na teren šalju ljudi iz Sarajeva (koje odredi Rijaset), samo kao neki vid inspekcije, mada je i to potrebno učiniti povremeno. Nije dovoljno samo nešto kontrolirati, nego se treba saviti u poziciju da svojim primjerom pokažemo kakva bi hutba trebala biti pa bi bilo od koristi da profesori obilazeći teren praktično pokažu hatibu u određenoj džamiji, kakva hutba treba biti.

Hutba koju držim je sljedeće forme:

a) prvi dio hutbe na arapskom

jeziku,

- b) podsjećanje na imamske i islamske šarte (to ima efekta, jer Allah, dž.š., zna koga će kada što dirnuti),
- c) aktuelni događaji koji su se desili u posljednjih sedam dana, sa posebnim osvrtom na stanje u Čečeniji,
- c) centralna tema, o kojoj govorim kroz Kur'an i hadis,
- e) poruka i dova,
- f) drugi dio hutbe

Smatram da je ovakva hutba ono što je potrebno i čime se ispunjava sunnet Poslanika, s.a.v.s.,

Kada sam kao student bio u Kairu, uvijek, smo bili u dilemi na koju od hutbi da idemo: kod šejha Ismaila u Al-Azharovu džamiju, kod šejha Kiška ili kod šejha Šahina u džamiju Amra ibn Asa. Sva trojica su bili veliki vaizi. Pored toga bili su od onih čija su djela bila u skladu sa onim što govore. Oni su i životima svjedočili islam. Njihove hutbe su mi davale energiju za narednih 15 dana.

Molim Allaha, dž.š., da nas učini od onih koji istinu govore i čija djela prate izgovoreno, te da nam bude milostiv na Sudnjem danu!

Es-selamu alejkum ve rahmetullahi!

Muharem Hasanbegović

ZAVRŠNA RIJEČ

Uvaženi Reisu-l-ulema, zamjeniče Reisu-l-uleme, muftije, drage kolege imami, glavni imami, članovi Udruženja ilmijje, meni je zadovoljstvo što evo nakon

onog uvodnog dijela na kraju mogu svima vama čestitati da smo, čini mi se, danas vrijedno radili, da smo uradili posao koji smo sebi na početku zadali.

Želio bih citirati ovdje izrečenu misao mog kolege i životnog sapatnika, nešto mlađeg, Mujkija, Mustafe Spahića, profesora GHM, koji je ovdje kazao:

“Znanje je proces a ne stanje.” Dopala mi se ta misao, i želio bih samo kazati nekolike rečenice, kad su u pitanju imami, konkretno evo najvećim dijelom glavni imami, koji uglavnom vode vjerski život međžlisa. Naravno, tu je Reisu-l-ulema, ovdje je zamjenik Reisu-l-uleme, ovdje su muftije koji bdiju nad ukupnim vjerskim životom u njegovim organizacionim formama - kako se on manifestira koroz muftiluke, mežlise, koristeći vjerske zavode: medrese, islamske pedagoške akademije, Fakultet islamskih nauka. Udruženje ilmijje koje sada funkcionira unutar strukture IZ ne želi praviti nikakav paralelni blok. Ali isto tako ne želi ostati ni slijepo niti pak gluho nadodređenim pitanjima, nad određenim stvarima koje mogu biti bolje nego što one jesu danas.

Ja ću i ovom prilikom, možda nešto drugačije nego što sam govorio na mnogim našim regionalnim seminarima, kazati i ovo: možda je sistem obrazovanja u IZ, ponajprije u medresama takav da proizvodi “završene alime.” Kad kažem “završene alime” to podrazumijeva da su završeni - da oni idu u život kao imami, kao muallimi, vrlo često s uvjerenjem da su s onim što nose

dovoljni sami sebi - postaju samodovoljni, bez spremnosti da sami sebi priznaju da određene stvari ne znaju. Kao da znanje, što je rekao Mujki Spahić, nije proces. Ono se ne završava ni završenom srednjom školom ni završenom islamskom pedagoškom akademijom, niti sa završenim fakultetom. Od dana stupanja u službu imama, imam, ustvari, nastavlja da uči. Mi smo sad na brisanom prostoru i ne možemo se više ni za što zaklanjati. Mi se moramo potruditi.

Udruženje ilmije na seminarijima inicira da se imami pri svakom medžlisu, vođeni glavnim imamom, podstaknuti i inicijativom muftije, organiziraju i da uče, počevši sa učenjem Kur'ana, preko svih onih tema koje će njima pomoći da svoj obrazovni nivo podignu, kako bi bili sposobniji u pripremanju hutbe, u pripremanju govora itd.

Oprostite mi ako sam bio malo prestrog u ovom posljednjem javljanju. Molim dragog Boga da nas sve podrži na pravom putu, da nam da snage da se dostojanstveno suočimo i suočavamo sa izazovima, sa poteškoćama i problemima. Ja se nadam da ćemo, ako Bog da, s vjerom i vlastitom snagom uspjeti. **m**

Redakcija časopisa *Novi MUALLIM*
Organizacijski odbor Kolokvija
Kakve nam hutbe trebaju?

RIJASETU ISLAMSKE ZAJEDNICE U BIH

PREPORUKE KOLOKVIJA KAKVE NAM HUTBE TREBAJU?

Na temelju referata podnesenih na Kolokviju održanom 12. 06.2000. godine i diskusija u kojima su sudjelovali učesnici Kolokvija, Organizacijski odbor upućuje Rijasetu IZ-e u BiH sljedeće preporuke:

1. Obrazovna struktura hatiba još uvijek je nezadovoljavajuća i kvalitet hutbi ne ogovara savremenim potrebama muslimana, pripadnika IZ-e. Stoga Rijaset IZ-e treba redovno odnosno kontinuirano vršiti analizu općih i posebnih aspekata situacije naših hutbi. Ovo podrazumijeva da bi trebalo svake tri godine organizirati naučni skup na kojem bi se pravila analiza institucije hutbe unutar IZ-e, kao i uspostavljale glavne smjernice njenog unapređivanja. Ovaj projekt može nositi Redakcija *Novog MUALLIMA* u saradnji s VP službom.
2. S obzirom na značaj koji hutba ima u ukupnom vjerskom i edukativnom djelovanju IZ-e potrebno je da se u okviru VP službe oformi referat u okviru kojeg će se pratiti i unapređivati rad hatiba odnosno kvalitet hutbi. U okviru ovog referata treba ocjenjivati i vrednovati rad hatiba. U tom smislu se mogu uraditi kriteriji na temelju kojih se mogu proglasiti najuspješniji hatibi kojima bi se dodjeljivala posebna odličja, plakete i sl.
3. Rijaset IZ-e treba imanovati ekspertni tim koji bi izvršio reviziju programa u svim vjerskoprosvjernim zavodima (medrese, akademije i FIN) specijalno po pitanju tretiranja hutbe, govorništva, savremene metode misije odnosno islamskoga djelovanja.
4. S obzirom na šerijatsko-pravni značaj murasele potrebno je na nivou Rijasetu IZ-e izraditi protokol dodjele murasele hatibima. Protokol treba da sadrži: uvjete za sticanje prava na muraselu, svečane povode na kojima se vrši dodjela murasela za veći broj hatiba na jednom području, proceduru po kojoj se hatibu oduzima murasela trajno ili privremeno i sl.
5. Rijaset IZ-e treba povremeno svim hatibima upućivati jedinstvenu i zajedničku poruku kojom će se naglašavati integrativni značaj hutbe u ukupnom djelovanju IZ-e.
6. Uraditi priručnik za hatibe koji će sadržavati šerijatsko pravne propise o hutbi, uputstva o koncipiranju hutbe kao i kodeks ponašanja hatiba i džematlija za vrijeme džuma-namaza.
7. U džamije i prostorije u kojima se drže hutbe postaviti sandučice za primjedbe i sugestije u cilju ostvarivanja bolje komunikacije sa slušateljima hutbe.
8. Rijaset IZ-e od hatiba u njihovom hatibskom radu treba zahtijevati sljedeće standarde:
 - hutbe trebaju biti pripremljene u pisanoj formi;
 - hutbe ne trebaju biti kraće od 10 niti duže od 15 minuta;
 - hutbe ne smiju biti podređene stranačko-političkim ciljevima.

Sarajevo, 20. 07. 2000. godine